

הרב רצון ערוסי

נישואין בימי ספירת העומר בגין הקורונה

הקדמה

כידוע, נוהגים שאין נושאים נשים בימי ספירת העומר, ועתה בגין הקורונה התבטלו חתונות שהיו אמורות להתקיים עד חג הפסח. רבים שואלים: בעזרת ה' יתברך כשתיעצר המגפה, וכבר לא יהיו הגבלות להתקהל, כלום יהא מותר להתחתן בימי הספירה?

א. היש איסור להינשא בימי הספירה?

אין איסור תלמודי להינשא בימי הספירה, אלא מנהג לאסור. השאלה היא מהו תוקפו של מנהג איסור זה. נמצא בספרות הגאונים שנהגו שלא לישא נשים בין פסח לעצרת, משום שאז מתו תלמידי ר' עקיבא, ונהגו כן, לא משום איסור, אלא משום אבלות, כי הנישואין הם שמחה. מנהג זה נהג אומנם לכתחילה, אך לא התייחסו אליו בחומרה יתירה:

שאם בא לשאול [אם להתחתן בימים אלו], לכתחילה, מורין לו שלא לעשות, ושלא לסתור מנהג ישראל... אבל אם קפץ [החתן] וכנס [התחתן] אין עונשין אותו.²

אולם רס"ג והרמב"ם לא הזכירו מנהג איסור זה, ואין בתלמוד זכר למנהג איסור כזה. ובכל התכאליל (סידורים עתיקים בכתבי יד) הקדמונים של יהודי תימן, אין זכר לכך, כי יהודי תימן לא נהגו במנהג זה עד לפני כ-300 שנה. אך ב'שלחן ערוך' (או"ח סי' תצג סעי' א) נאמר:

נוהגים שלא לישא אשה בין פסח לעצרת, עד ל"ג לעומר. מפני שבאותו זמן מתו תלמידי רבי עקיבא, אבל לארס ולקדש שפיר דמי. ונישואין נמי מי שקפץ וכנס, אין עונשין אותו, הגה, מיהו מל"ג בעומר ואילך הכל שרי.

בטור (או"ח סי' תצג) נאמר:³

1. הערת עורך: י"פ. מתוך שיקולי עריכה והתאמה למאמרי 'אמונת עתיך' קיצרתי את פרק ג'. אני תקווה שלא יצאה תקלה מתחת ידי.
2. עי' אוצר הגאונים, יבמות, סב ע"ב; שם, תשובות שעו-ז; הגאונים, הם ריצ"ג, רב האי גאון והלכות פסוקות.
3. כל ההדגשות ברשימה זו שלי, אלא אם צוין אחרת.

נוהגין בכל המקומות [בימיו ובמקומו, בתימן, לא נהגו כך] שלא לישא אשה בין פסח לעצרת. והטעם, שלא להרבות בשמחה שבאותו זמן מתו תלמידי ר"ע. וכתב הר"י גיאת, דוקא נישואין, שהוא עיקר שמחה, אבל לארס ולקדש שפיר דמי. ונישואין נמי, מי שקפץ וכנס, אין עונשין אותו, אבל אם בא לעשות בתחילה, אין מורין לו לעשות כך... וכזה הורו הגאונים.

ב'בית יוסף'⁴ הביא את דברי הטור, והוסיף שכך כתב רבנו ירוחם.⁵ משמע שמרן ה'בית יוסף' מסכים עם הטעם למנהג זה, שהוא משום שמחה, שאין להרבות בשמחה בימים אלו שבהם מתו תלמידי ר' עקיבא. יש לציין שלא הטור ולא ה'בית יוסף' דנו אם מנהג זה ראוי או לא, שהרי יש במנהג זה עיכוב עושי מצווה, כי מצווה לקדש אישה, ומצווה לפרות ולרבות. ואפילו כבר קיים מצוות פרייה ורבייה, יש לו עדיין גדר מסוים של מצווה 'בבוקר זרע את זרעך, ולערב אל תנח ידיך'.⁶ יתרה מזו, ה'ב"ח'⁷ כתב שמנהג זה מחייב לאסור, בין נישואין של מצווה, כגון לפרות ולרבות, ובין נישואין שאינן של מצווה. אומנם לפי דיני אבל מותר לאבל בתוך שלושים יום לאבלותו לשאת אישה, לצורך מצווה, אבל מאחר שמדובר במנהג, לדעת ה'ב"ח, במנהג לא חילקו, ואסור בכל מקרה. ב'שערי תשובה'⁸ הביא עוד פוסקים שהחמירו בכיוצא בזה. אולם ה'באר היטב'⁹ אף שהביא את דברי ה'ב"ח, שנקט לחומרא, ציין שהמהר"ם לונזאנו בספר 'שתי ידות' כתב: דבזמן שיש סיבה, כגון שלא קיים פו"ר, או שאין לו מי שישמשו, וכיוצא, חיישין למנהגא [צ"ל לא חיישין למנהגא, עיין פר"ח להלן]. וכן הסכים הפר"ח. והריק"ש בספר ערך לחם כתב, דלחזור גרושתו, מותר. ה'פרי חדש'¹⁰ כתב:

נוהגים שלא לישא אשה. בזמן שיש שם סיבה, כגון שלא קיים פו"ר, או מי שאין מי שישמשו, וכיוצא בזה, לא חיישין למנהגא. ונושא אשה, ובתנאי שלא ירבה בשמחה. הר"ם לונזאנו בס' שתי ידות, והנה למי שלא קיים מצוות פרייה ורבייה, הדבר ברור להתיר. והרי, הרא"ם התיר משום פרייה ורבייה ליקח שתי נשים, שלא גזר על רב"ג מ"ה [רבינו גרשום מאור הגולה] ז"ל, ואף דמהר"י מינץ סי' כ' פליג עליה, הכא [איסור נישואין בימי הספירה] דלא הוי, אלא מנהגא בעלמא, יש להתיר בפשיטות. וכן נוהגין.

הנה כי כן, הפר"ח הביא את דברי מהר"ם לונזאנו, לפיהם יש להתיר נישואין למי שלא קיים מצוות פו"ר, כי איסור הנישואין בימים אלו הוא בגדר מנהגא דעלמא, והוא ציין

4. ב"י או"ח סי' תצג.
5. ר' ירוחם, נתיב כב.
6. יבמות סב ע"ב.
7. ב"ח, לטור שם.
8. שערי תשובה, סי' תצג ס"ק א.
9. באה"ט, או"ח סי' תצג ס"ק א.
10. פר"ח, או"ח סי' תצג ס"ק א.

שיש להתיר בפשיטות והעיד שכך נוהגים. אין פלא שעד לפני כ-300 שנים, יהודי תימן לא נהגו במנהג זה כלל, וכשכבר נהגו בו, היה פשוט להם שיש להקל בו. בשו"ת 'פעולת צדיק' (ח"ב סי' קיא) למהרי"ץ (גדול חכמי תימן מלפני כ-250 שנה) נשאל אם מותר לבחור שלא קיים 'פרייה ורבייה' לישא אישה בימי ספירת העומר, וע"כ השיב:

אם השו"ע החמיר, היינו למי שהוא נשוי. אמנם אם עדיין בחור, או שאין לו מי שישמשנו, או שלא קיים פ"ו, הדבר פשוט שמותר גמור הוא, דהא אפי' באבל תוך ל' מותר בכל אלו. כ"ש בימי העומר, דלאו מדינא הוא, אלא מנהגא, וכשיש סיבה, כגון דא שרי, וכן עשינו מעשה כאן, וכך פסק הרדב"ז. וספר שתי ידות, והפר"ח. מדבריו למדנו: א) לדעתו גם ה'שלחן ערוך' לא התכוון להחמיר ולאסור מכוח מנהג זה לישא אישה גם למי שלא קיים מצוות פו"ר. ב) ההיתר לישא אישה בימים אלו, למי שטרם קיים מצוות פרייה ורבייה, הוא פשוט כל כך, שהרי אבל בתוך שלושים יום לאבלו, והוא **אסור מכוח דין לישא אישה, מותר לו לישא אישה כדי לקיים פו"ר**, או אם אין לו מי שישמשנו. ואיסור הנישואין בימי העומר אינו דין, אלא מנהג, ומנהג כזה נדחה מפני סיבה כזו. ג) הוא העיד שעשה מעשה. ד) הוא ציין שגם הרדב"ז (בן דורו של מרן וחברו) התיר, וכן הפר"ח (שהובא לעיל). את תשובת הרדב"ז הביא מהר"ם לונזאנו בספר 'שתי ידות', ואותה הביא מהרי"ץ בספרו 'פעולת צדיק',¹¹ והיא כבר נדפסה בשו"ת הרדב"ז.¹² ובאותה תשובה הרדב"ז חלק על מרן ר"י קארו בחומרותיו בעניין תספורת בימי הספירה, והוא התייחס גם לעניין נישואין בימי הספירה. לדבריו, בזמן שיש סיבה וטעם, לא חיישינן למנהגא, כגון שלא קיים מצוות 'פרייה ורבייה', או שאין לו מי שישמשנו, וכיוצא בזה, ובתנאי שלא ירבה בשמחה, שהמנהג לאסור הוא מפני השמחה, דלא עדיף מנהג זה מאבלות של שלושים יום. וברור הוא. ובאמת שאפילו רבו חברו של מהרי"ץ, הרב דוד משרקי, בספרו 'שתילי זתים', על ה'שלחן ערוך', שם, אף שהוא בשונה ממהרי"ץ נטה יותר לפסוק 'שלחן ערוך', בכל זאת בעניין זה הוא כתב (שם, ס"ק ד):
ובזמן שיש סיבה, כגון שלא קיים פריה ורבייה, או שאין לו מי שישמשנו, לא חיישינן למנהגא, ובתנאי שלא ירבה בשמחה.

על בסיס דברים אלו הורה הגר"י קאפח צ"ל, כאן בארץ, להשיא בימי הספירה חתנים מבני תימן שטרם קיימו מצוות פרייה ורבייה. ונהגו רבניות לסמוך על הוראתו זו (כך ברבנות ירושלים), ולאחר חיותו פנו אליי, והמשכתי לנהוג ולהתיר כהוראתו, הלכה למעשה.

נחתום פרק זה בדברי החיד"א בספרו 'ברכי יוסף' (או"ח, סי' תצג ס"ק י) שבהם הוא הביא דעות חכמי הלכה **שדחו מנהג זה בשתי ידיים:**

11. פעולת צדיק, ח"ב סי' עו.

12. שו"ת הרדב"ז, ח"ב סי' תשפז.

וכבר ראיתי להרב טור ברקת, ומהר"ש שער אריה בחידושו כ"י ומהר"ר ישראל שלמה לינגר בכ"י שדחו בשתי ידיים מנהג זה, שלא לישא בימי העומר. וכתבו דלפום דינא, ודרך האמת, אין לו מקום. זהו תורף דבריהם בקיצור. כלומר לפי דעתם, אין מקום למנהג זה לא לפי הדין ולא לפי האמת. אומנם החיד"א כתב:

והגם שיש להשיב על כל דבריהם, וגם לפי האמת דיש בו טעם, מ"מ בנדון הנזכר [היתר תספורת לחתן] וכיוצא בו, יש להתיר...

יש לציין שהמנהג הקדום של יהודי תימן, **שנשאו נשים בימי הספירה, הוא בעל משמעות גדולה**, כי יהודי תימן ידועים כיהודים שמרניים ומקוריים. הם היחידים ששימרו מנהגים תלמודיים ומקראיים עתיקי יומין, כמו חליצת כתף בלוויה על אביו ועל אימו, וכן שכל עולה לתורה מברך וקורא, וכן שמתרגמים כל פסוק שקוראים בקריאת התורה בתרגום אונקלוס, ועוד. ובמיוחד שגם רס"ג וגם הרמב"ם היו מריה דאתרין שלהם, **ובודאי נהגו כמותם**. כל זה כתבתי כדי שלא יחשב שאני מזלזל, חלילה, במנהג אחינו הספרדים והאשכנזים. אבל תורה היא, וללמוד אנו צריכים. ובמיוחד שמורי הוראה נזקקים לרדת לשורשי כל הלכה וכל מנהג, כשהם נדרשים להורות הלכה למעשה, בנסיבות מיוחדות, כגון בגין מגפת הקורונה.

מכל מקום, מכל האמור למדנו:

- (א) האיסור לשאת נשים בימי הספירה אינו דין, אלא מנהג משום שמחה, מכיוון שבימים אלו מתו תלמידי ר"ע בין פסח לעצרת.
- (ב) יש שהחמירו במנהג זה, ולא התירו אפילו נישואין של מצווה, ויש שהקלו והתירו נישואין של מצווה.
- (ג) יש שהתייחסו למנהג זה כאל מנהג בעלמא, שאין לו מקור תלמודי, ויש שבכלל דחו אותו בשתי ידיים.
- (ד) יש לקחת בחשבון שהרדב"ז, בן דורו וחברו של מרן ר"י קארו, נהג הלכה למעשה להשיא בימי הספירה כל מי שלא קיים מצוות פו"ר.

ב. מדוע הרמב"ם התעלם ממנהג זה?

יש יסוד גדול להניח שהרמב"ם ידע על מנהג זה, שאימצוהו גאונים שהיו ידועים לו. אם כן, מדוע הוא התעלם ממנו? נראים הדברים שהרמב"ם לשיטתו: **כל מנהג 'בתר תלמודי' שאין לו יסוד בתלמוד, הוא אינו מאמצו, וכל מנהג שיש בו סרחה של איסור, הוא נלחם לבטלו**. בתשובות הרמב"ם¹³ נשאל לגבי המנהג בקריאת התורה בפרשת כי תשא, שבי"ג מידות הקהל אומרים אותן, ואח"כ החזן חוזר וקורא אותן. והשיב שלמנהג זה אין מקור בתלמוד, ולכן הוא אינו נוהג כן, אבל הוא איננו מוחה כנגד הנוהגים, כשאין במנהג סרך

13. שו"ת הרמב"ם (בלאו) סי' רסז.

איסור. כשיש סרך איסור רבנו מבטלו, כמו המנהג לעמוד בעשרת הדיברות.¹⁴ ומרן הגר"ע יוסף זצ"ל¹⁵ אימץ את הכרעתו של רבנו בעניין זה, והורה שלא לעמוד בעשרת הדיברות, וחזר על הוראתו זו פעמים מספר בכרכים שונים בשו"ת 'ביע אומר'. כמו כן, בפירוש המשנה¹⁶ תקף רבנו את המנהג שכהן עם-ארץ עולה ראשון לתורה אף שיש חכם. דרך אגב, לא אחת ראיתי את מרן הגר"ע יוסף זצ"ל עולה ראשון לתורה, אע"פ שהיו שם הרבה כהנים, בגלל סיבות שונות. כמו כן היו שנהגו שלא ללכת בספינות בנהרות ביום שבת כדי להגיע ממקום למקום, והרמב"ם קבע שדבר זה מותר, בניגוד להוראת הרב שמואל הלוי, ראש הישיבה מבבל. הרמב"ם הורה שגם אם נהגו להחמיר ולאסור, משום שחשבו שלפי הדין אסור, המנהג בטל כמנהג טעות, ויש להורות להם להיתר.¹⁷ ויש דוגמאות נוספות רבות על יחסו הביקורתי של הרמב"ם למנהגים. להלן נוכיח שלפי רבנו, אין מקור תלמודי למנהג שאין נושאים נשים בספירת העומר, אע"פ שהנהגים מסתמכים על האמור ביבמות סב ע"ב.

מן הראוי לעיין במבנה הסוגיה שעוסקת במותם של תלמידי רבי עקיבא בין פסח לעצרת. הסוגיה עוסקת **בגדרי מצוות פרייה ורבייה**. במשנה שמובאת לפני כן נאמר: לא יבטל אדם מפריה ורביה, **אלא א"כ יש לו בנים**. ב"ש אומרים שני זכרים, וב"ה אומרים זכר ונקבה, שנאמר זכר ונקבה בראם.

יוצא לפי משנה זו שגדר מצוות 'פרייה ורבייה' הוא מצומצם, לא מיבעיא לב"ש המקילים, שדי אם יש לו שני בנים זכרים, ואין לו בת נקבה, ולמדו זאת ממשנה רבנו, אלא אפילו לב"ה המחמירים, שיש צורך שיהיו לו זכר ונקבה, הרי די בכך. ולדעתם אין ללמוד ממשנה רבנו, כי הוא קיבל פטור מחמת הנבואה שהייתה תמידית אצלו, ולכן אמרו בגמרא (יבמות שם):

מתניתנין דלא כרבי יהושע, דתניא, רבי יהושע אומר, נשא אשה בילדותו, ישא אשה בזקנותו, **היו לו בנים בילדותו, יהיו לו בנים בזקנותו**, שנאמר, בבקר זרע את זרעך, ולערב אל תנח ידך, **כי אינך יודע איזה יכשר, הזה, או זה, ואם שניהם כאחד טובים**.

על כך אמרו בגמרא: 'אמר רב מתנא, הלכה כרבי יהושע', ולכאורה בניגוד לב"ש וב"ה שבמשנה. אולם הרי"ף (דף יט ע"ב מדפי הרי"ף), כתב: היו לו בנים בילדותו יהיו לו בנים בזקנותו... אמר רב מתנא, הלכה כדברי ר' יהושע, והא מילתא, דרבנן היא, דמדאורייתא, כיון שיש לו זכר ונקבה קיים מצות פריה ורביה.

14. שם, סי' רסג.

15. יחיה דעת, ח"א סי' כט.

16. פיהמ"ש לרמב"ם, גיטין פ"ה מ"ח.

17. שו"ת הרמב"ם, סי' שט.

יוצא אפוא שסוגיה זו הרחיבה את גדרי מצוות פרייה ורבייה בכך שחכמים ציוו שיהיו לו לאדם ילדים יותר מזכר ונקבה. והמשיכו באותה סוגיה לדבר בערך החשוב של הנישואין, ואמרו:

אמר רבי תנחום, אמר רבי חנילאי, כל אדם שאין לו אשה שרוי בלא שמחה, בלא ברכה, בלא טובה...

והמשיכו חז"ל באותה סוגיה לדרוש דרשות על עידוד הקשר בין איש ובין אשתו, וסיימו בברייתא כדלקמן:

ת"ר האוהב את אשתו כגופו, והמכבדה יותר מגופו, והמדריך בניו ובנותיו בדרך ישרה, **והמשיאן סמוך לפרקו**. עליו הכתוב אומר, וידעת כי שלום אוהלך.

והנה האמוראים פתחו סוגיה זו בעימות הלכאורי בין המשנה ובין דברי ר' יהושע בברייתא, בעניין גדרי פו"ר, אם רק שני זכרים כב"ש, או זכר ונקבה כב"ה, כשר' יהושע מחייב שאדם ירבה בילדים, בצעירותו ובזקנותו, כי אינו יודע אילו ייכשרו.

אולם האמוראים הביאו את אותה ברייתא בשלמותה, וסמוך לדרשה של ר' יהושע, **לא בעניין ריבוי ילדים בפו"ר. הם הביאו דרשה של ר"ע בעניין ריבוי תלמידים.**

ר"ע אומר, למד תורה בילדותו, ילמוד תורה בזקנותו, **היו לו תלמידים בילדותו, יהיו לו תלמידים בזקנותו** [ממש כמו אבא שמצווה שיהיו לו ילדים גם בזקנותו]...

ובתוך הברייתא הזו ובסמוך לדרשתו של ר"ע, הביאו חז"ל את הסיפור דלקמן: אמרו שנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לו לר"ע מגבת עד אנטפרס, וכולן מתו בפרק אחד, מפני שלא נהגו כבוד זה לזה. עד שבא ר"ע אצל רבותינו שבדרום ושנאה להם, ר"מ ור' יהודה ור' יוסי ור' שמעון ור' אלעזר בן שמוע, והם הם העמידו תורה. אותה שעה תנא, כולם מתו מפסח ועד עצרת.

בכך נסתיימה הברייתא שהכילה את דרשתו של ר' יהושע, שאל לו לאדם להסתפק בבנים בצעירותו, אלא צריך שיוליד בנים גם בזקנותו. כמו כן הכילה הברייתא את דרשתו של ר"ע שרב צריך להרבות בתלמידים, וכן סיפור על פטירתם של תלמידיו. והוסיפו לברייתא זו את דברי האמורא רב חמא בר אבא, ואיתימא ר' חייא בר אבין, שאמר על תלמידי ר"ע 'כולם מתו מיתה רעה, מאי היא, א"ר נחמן אסכרה'. ומיד חזרו האמוראים לעניין המרכזי שבסוגיה זו, **גדרי מצוות פרייה ורבייה**, ודברים שיש בהם כדי לחזק את התא המשפחתי בישראל **ולעודד את הנישואין של הבנים מייד כשהגיעו לפרקם**. עינינו רואות שהסיפור הטרגי על מות תלמידי ר"ע נאמר כבדרך אגב, כאימות לדרשת ר"ע. ולא נאמר בגמרא שום דבר שיש לנהוג בגינו אבל לדורות, ובוודאי לא ביחס לאיסור נישואין משום שהם מהווים שמחה. אדרבה, המעיין היטב בסוגיה יגלה שהסיפור בעניין מות תלמידי ר"ע בלוע בתוך סוגיה שמעודדת את הנישואין בישראל, ואת הפרייה ורבייה, ועוסקת בעידוד ההורים להשיא את בניהם מייד כשהגיעו לפרקם.

דומני שזו הסיבה שהרמב"ם התעלם מדברי הגאונים, שבוודאי ידע אודותם, שכן לדידו למנהג זה אין מקור תלמודי, ולא עוד אלא שהוא מנוגד להלכה, שמעכב רבים מלקיים מצוות 'פרו ורבו', ואולי גם גורם לרבים למכשול עבירה. ובאמת מנהג זה על פניו מנוגד

לדין התלמודי: א) בכך שלפי התלמוד, ולפי פסק הרמב"ם וה'שלחן ערוך', לאבל בתוך שלושים יום אסור להתחתן, אלא אם כן טרם קיים מצוות פרייה ורבייה, או אם אין לו מי שישימשנו. ב) בתעניות בגין בצורת קשה, לאחר שבע התעניות האחרונות, שהן הקשות ביותר, מערב עד ערב, ואפילו מעוברות ומניקות צמות, אם לא נענו, הם ממעטים בעסקים ובנישואין, אלא אם כן טרם קיימו פרייה ורבייה, שאפילו אז ובאותן נסיבות מתחתנים לצורך פרייה ורבייה. אם כן, המנהג האוסר נישואין בימי הספירה לכאורה מנוגד להלכה. אלא שכאן ישאל השואל, ובצדק, מדוע הרמב"ם רק התעלם ממנו, ולא נלחם לבטלו? נראים הדברים שבימיו טרם התפשט מנהג זה, שהרי הרדב"ז, שחי מאות שנים אחרי הרמב"ם, במצרים שבה שכן הרמב"ם, העיד שחתנים שלא קיימו פרייה ורבייה התחתנו שם בימי הספירה.

ובאמת, אחינו האשכנזים הם שאימצו מנהג זה והחמירו בו. ובדברי 'ערוך השלחן' (או"ח סי' תצג סעי' א) ניתן למצוא הסבר לכך. הוא כתב:

אלו הימים שבין פסח לעצרת מוחזק אצל כל ישראל [ברור שכוונתו על אחינו האשכנזים, שהרי הוא לא היה יכול לדעת על אודות יהודי תימן ועל מנהגם], זה שנות מאות רבות, לימי דין וימי אבל. מפני שבזמן הקצר הזה מתו י"ב אלף זוגות תלמידי חכמים, תלמידי ר' עקיבא, כדאיתא ביבמות, סב, ב. וכולם מתו במיתת אסכרא. ועוד ראינו שעיקרי ימי הגזירות בשנות מאות שעברו בצרפת ואשכנז היו בימים אלו. כמבואר מהפיוטים שעשו קדמוננו על שבתות אלו, שבין פסח לעצרת, והם מלאים קינים והגה, ונהי, ויש עוד טעמים, על ימים אלו, שהם ימי דין (ח"י סק"ג).

ובאמת שכבר קדמו הט"ז בעניין זה.¹⁸ הנה כי כן היו באשכנז פוגרומים ורדיפות קשות ומסעי הצלב הנוראיים בימים אלו, ולכן הם התייחסו לימים אלו כאל ימי דין, ונהגו במנהגיהם למעט השמחה בימים אלו. יהדות ספרד קלטה מנהגים אלו רק אחרי הרמב"ם, וכנראה לא בכל המקומות. המנהג מופיע בספר 'צורר החיים'¹⁹ שכתב תלמידו של הרשב"א, וכן מזכירו אבודרהם²⁰ וכן 'צדה לדרך'.²¹ ואפשר שהוא התפשט בעיקר בגלל הטעם הנוסף שנזכר ב'ערוך השלחן', שחששו להתחתן בימים אלו בגלל שהם בעיניהם כימי דין. אבל יהודי תימן, גם בשל מקוריותם ושמרנותם, וגם בגלל השפעת רס"ג והרמב"ם, עד לפני כשלוש מאות שנה ראו במנהג זה מנהג שאינו תלמודי, ואפילו הוא נוגד את התלמוד, ולא נהגו בו. ולא חששו מהיותם ימי דין, לפי הכלל של חז"ל, בגמרא (פסחים קי ע"ב): 'כל דקפיד קפדי בהדיה. ודלא קפיד לא קפדי בהדיה'. וגם כש לפני 300 שנה אימצו מנהג זה, הם אימצוהו רק לנישואין שאין בהם פו"ר, כפי שראינו לעיל.

18. עי' ט"ז, או"ח סי' תצג, ס"ק ב.

19. צורר החיים לרבנו חיים בן דוד מטובילו, תלמיד מרשב"א, מהדורת הרב שמואל ירושלמי, ירושלים תשכ"ו, עמ' קעו.

20. אבודרהם, מהדורה חדשה מתוקנת ומורחבת ע"פ דפוס ראשון, ירושלים תשכ"ג, ד רמד-ה.

21. צדה לדרך, מאמר ד כלל ג פרק יג דף קז ע"ב, הוצאת ווארשא תר"מ.

ג. תשובות מכוונות של מרן הגר"ע יוסף זצ"ל

יודע אני שיהיו רבנים שיחששו להורות להיתר נישואין בימי הספירה, כי באמת כבר נהגו להורות לחומרא. ואולי יחשבוני שחלילה אני מקל בעניין זה, בגלל היותי תימני. לכן בחרתי להביא שתי תשובות מפורסמות של מרן הגר"ע יוסף זצ"ל, שלדעתי הן תשובות מכוונות, שכל רב צריך ללמדן היטב ולדקדק בהן היטב. תשובות אלה מלמדות על דרכו של מורה הוראה אמיתי, שמתמודד עם בעיות השעה, והוא מפורסם מאוד בנאמנותו הגדולה למרן השלחן ערוך, הלוא הוא מרן הגר"ע יוסף זצ"ל.

תשובה אחת עוסקת בהיתר נישואין בימי בין המצרים, ותשובה אחת עוסקת בהיתר נישואין בימי הספירה, ובשתיהן הורה לקולא. אבל נימוקיו ודרכי הוראתו בהן חשובים ביותר.

1. היתר נישואין בימי בין המצרים

בשו"ת 'יביע אומר' (ח"ו או"ח סי' מג) כתב מרן שכשנבחר לשמש רבה של ת"א, הוא גילה שהרבנות בת"א הנהיגה שאין נישואין מ"ז בתמוז עד תשעה באב, ועד בכלל, גם לאשכנזים וגם לספרדים. הגר"ע יוסף ביטל מ"ז בתמוז עד תשעה באב, ואף שהנהיגוהו קודמיו, והתיר לספרדים להתחתן עד ר"ח אב, ולא עד בכלל. זאת כדי הנזכר של מרן בשו"ע, שלדעתו הוא הדין המחייב את הספרדים, ולא כמנהג של האשכנזים שאוסרים את הנישואין כבר מ"ז בתמוז. לדעת מרן, הגר"ע יוסף זצ"ל, מנהג זה, אף שיש לו שורש תלמודי, שהרי שנינו בגמרא (תענית כו ע"ב) 'משנכנס אב ממעטין בשמחה', בכל זאת הוא נוגד את ההלכה, וזאת מכמה סיבות:

- 1) בגמרא (תענית יב ע"ב) נאמר שלאחר שעברו התעניות החמורות שגוזרים בגין בצורת קשה, ואם לא נענו מן השמיים, אף שכולם צמו מערב עד ערב, לרבות מעוברות ומניקות, ממעטין במשא ומתן ובבנין ונטיעה, ובאירוסין ובנישואין. ובכל זאת התירו להתחתן גם באותם ימים לצורך פרייה ורבייה. והלכה זו הובאה ע"י הרמב"ם²², וכן ב'שלחן ערוך'²³. וימים אלו חמורים יותר מתשעה אב, שבהם אין אירוסין, ובתשעה באב יש אירוסין.²⁴
- 2) לפי הדין, אפילו משנכנס אב מותר לחתן שטרם קיים פו"ר להתחתן, אלא שנהגו שלא מתחתנים, משום שלא מסמנא מילתא.²⁵ כלומר חששו להתחתן בימים אלה, ולא בגלל שאסור.
- 3) חתן שהוא בתוך שלושים יום לאבלו, אסור לו להתחתן, אבל אם טרם קיים פו"ר או שקיים ויש לו ילדים ואין לו מי שימשנו, מותר להתחתן בתוך שלושים יום לאבלותו.²⁶

22. רמב"ם, תעניות פ"ג ה"ח.

23. שו"ע, או"ח סי' תקעה סעי' ז.

24. שו"ע, או"ח סי' תקנא סעי' א.

25. בית יוסף, או"ח סי' תקנא.

26. רמב"ם, הל' אבל פ"ו ה"ו; שו"ע, יו"ד סי' שצב סעי' ב.

4) הואיל והמנהג שלא להתחתן הוא בגלל החשש מהיותם ימי דין, הרי חל הכלל שמי שאינו מקפיד, אין מקפידים בעבורו.²⁷

5) בגלל המנהג לאסור נישואין בימי בין המצרים, נוצר עומס על אולמות האירועים בתקופה שלאחר מכן, וחופות נדחות בשל כך. כתוצאה מכך זוגות רבים נכשלים בעבירות, במיוחד בדור הזה, שהוא פרוץ, ומצווה להשיאם כל מה שיותר מהר.

הראינו לדעת כיצד מרן הגר"ע יוסף זצ"ל הורה להתיר נישואין בימי בין המצרים, ובמיוחד לחתנים שטרם קיימו פרייה ורבייה, עם נימוקים כבדי משקל, אף שמדובר במנהג שיש לו שורש בתלמוד.

בשו"ת 'יביע אומר' (ח"ה סי' לח) דן מרן בשאלה אם מותר לערוך חופה וקידושין בימי ספירת העומר לחתן שטרם קיים מצוות פרייה ורבייה, והוא ממהר לנסוע למדינה אחרת, כי ירט הדרך לנגדו, וקיים חשש שאם לא יעשו הנישואין מייד, יתבטל השידוך לגמרי. וכדרכו בקודש הוא האריך ובירר העניין לאשורו. אך טרם נעיין בבירורו, שהוא חשוב מאוד, נכתוב את הכרעתו, שם, אות ח:

סוף דבר הכל נשמע. שאם יש צורך ושעת הדחק, רשאים לערוך נישואין בחופה וקידושין בתוך ימי הספירה, אם עדיין לא קיים החתן פריה ורביה. או שאין לו מי שימשנו וכיו"ב. ואם אפשר טוב לעשות הנישואין בר"ח אייר. לצרף דעת המתירים בזה, והכל לפי ראות עיני הדיין לקבוע, אם הדבר בגדר שעת הדחק, או לא. והיה ה' עם השופט.

קשה שלא להתפעל מכך שאף שבראשית דבריו קבע מרן הגר"ע יוסף שאין לזלזל במנהג זה, שיסודתו בהררי קודש, בכל זאת כשהוא התייחס לעניין שבפניו הלכה למעשה, קבע שזהו מנהג בעלמא, שאין יסוד בגמרא לחומרא זו, ואינו משום איסור, ובוודאי הוא נדחה למי שלא קיים פו"ר.

אלא שכאמור נהגו להחמיר במנהג זה, אע"פ שהוא מנהג בעלמא, ואף שהיו שקראו נגדו תיגר, ולכן מרן הגר"ע יוסף (שם, אות ה) חיפש דרך הלכתית להתיר לחתן שלא קיים פו"ר להתחתן בימי הספירה, משום שהייתה לו שעת דוחק.

שמעיקר הדין (של המנהג) היה נכון להתיר, למי שלא קיים פו"ר לישא אשה בימים אלה, וכהוראת הרדב"ז ומהר"ם לונזאנו, והפרי חדש, והמהר"ש אימרו, והישועת יעקב, אלא שבזמן הזה נהגו להחמיר.

יש לשים לב שהמנהג להחמיר במנהג זה, שהוא ביסודו מנהג בעלמא, הוא רק בזמן הזה. מ"מ [כך מסכם הגר"ע יוסף עניין זה], בשעת הדחק, מיהא, כיון דהוי מילתא דלא שכיחא, אין לאסור מטעם מנהג.

והגר"ע יוסף נימק יסוד הלכתי זה מדבריו של הרמב"ם: ²⁸ 'שדבר שאינו מצוי, אין בו מנהג'. אם כן, לפי יסוד זה נוכל לומר שניתן להתיר נישואין בימי הספירה כהוראת שעה בגין הקורונה, כי זהו דבר לא שכיח, ולא חל מנהג חומרא בנסיבות בלתי שכיחות אלו.

27. פסחים קיב ע"ב.

28. רמב"ם, הל' שחיטה הל' מאכ"א פ"ה ה"ג.

הגר"ע יוסף גם מציין **שמנהג איסור נישואין בימי הספירה הוא כאבלות ישנה, ושאין לו עיקר בגמרא**, והוא התחשב בצורך המיוחד שהיה באותו מקרה, וצירף טעמים, בהתחשב עם העובדה שיש מקומות שמתירים להינשא באותו תאריך. ועליו סמך הגר"ע יוסף, וכן עוד על רבים שהביא, שכל אחד הקל בצורה זו או אחרת בדיני הספירה מנימוקים שונים. והוסיף מרן הגר"ע יוסף עוד נימוק, 'ובפרט בזה'²⁹ **שהבחורים נושאים בדרך כלל, לאחר גיל עשרים**. והוא הפנה לדבריו בתשובה אחרת²⁹ שהתיר לחתן לישא אישה, אע"פ ששמו כשם חמיו, או לכלה ששמה כשם חמותה. ואחד הנימוקים להיתר היה **שבזמן הזה מתחתנים אחרי גיל עשרים**, ואמרו חז"ל (קידושין כט ע"ב) **'בן עשרים ולא נשא אשה, כל ימיו בהרהורי עבירה'**.

הרי שעלינו לקחת בחשבון את מצבו של דורנו, שבעוונותינו המרובים רבים אינם גדורים מעבירות שבינו ובינה. מרן הגר"ע יוסף הביא (ח"ה סי' לח אות נ) את ה'שבות יעקב' שהחמיר בנישואין בימי הספירה, ואמר **'שלא עלה זיווגם יפה, לאלה שנישאו בניגוד למנהג'** ודחה דבריו: **'וא"כ אין זה אלא מנהג מאוחר, ומאן דקפיד קפדי בהדיה, דלא קפיד, לא קפדי בהדיה'**.

הנה הראינו לדעת שבשלב זה גם מרן הגר"ע יוסף הקל מכוח הטענה שהמנהג מושתת על החשש להינשא בימים אלו, וניתן לדחות איסור זה לפי הכלל 'מאן דקפיד קפדין בהדיה מאן דלא קפיד לא קפדין בהדיה'.

ד. היבטים להיתר נישואין בגין הקורונה

אכן צריכה להיות לנגד עיני הרבנים גישתו של מרן הגר"ע יוסף זצ"ל, אשר טרח להראות כיצד הוא נותן תוקף למנהגים, גם כשמדובר במנהגים שאין להם יסוד בתלמוד, וגם כשמדובר במנהג להחמיר במנהג שהוא עצמו חומרא, ובכל זאת עשה הכול כדי להיתר בשעת הצורך, לסלול לנו דרכי היתר מוצקות.

לכן, במקרים של זוגות שהיו אמורים להתחתן לפני פסח, ונדחו בגלל המגפה, פשוט שיש לבוא לקראתם ולהתיר להם להינשא בימי הספירה, מכוח כל הנימוקים שמרן הגר"ע יוסף מנה. אלא שאפילו זוגות שלא היו אמורים להתחתן עד פסח, ומבקשים להתחתן בימי הספירה והחתנים טרם קיימו פרייה ורבייה - יש להתחשב בהם, **בגלל מצוקת האולמות** שתהיה בלאו הכי, וכן בגלל החשש למכשולים בין בני הזוג. זאת משום שבמקרים אלה, אין אנו הרבנים עוברים עבירה כשמשיאים אותם בימי הספירה, בגלל כל הנימוקים האמורים, כי מעשה הנישואין מותר. ואין אנו אחראים לכך שהם, לאחר החו"ק, מקיימים שמחה רבתי. הנה אנו מקיימים חופת נידה בלית ברירה, אף שלכתחילה אנו אוסרים, אף שקרוב לוודאי יהיו זוגות שייכשלו בעבירות.

זאת ועוד, עינינו רואות ולא זר שזוגות רבים עושים טובה להוריהם ולנו, שהם באים אלינו להינשא כדת משה וישראל, ושרגליהם קלות כאילות ללכת ולהינשא בקפריסין

29. שו"ת יביע אומר, ח"ב אה"ע סוף סי' ז.

בנישואין אזרחיים. כלום אין זה שיקול להקל במנהג זה? אומנם לכתחילה יש להקפיד עליו, אבל בנסיבות מיוחדות, בוודאי מוטלת עלינו החובה לשקוד על כך שזוגות רבים לא ייפלטו לחיק הנישואין האזרחיים, ובכך יתפתח תהליך מסוכן של התבוללות.

סיכום

הראינו לדעת שמנהג איסור נישואין בימי הספירה הוא **מנהג בעלמא שאין לו יסוד תלמודי**. יש שהטעימוהו בגלל שהנישואין הם שמחה, ואין ראוי לשמוח בימים שמתו בהם תלמידי ר"ע. אבל מכל מקום מדובר **באבלות ישנה**. ויש אומרים שחוששים להתחתן בגלל שמידת הדין מתוחה, ונימוק כזה נדחה למי שאינו מקפיד. לכן ליהודי תימן ניתן בכל מקרה, ובלא קשר עם הקורונה, להתחתן בימי הספירה לחתן שטרם קיים מצוות פו"ר.

ליהודי אשכנז וספרד, לענ"ד, בשל הקורונה, וכן בגלל נסיבות מקילות, כגון קיום מצוות פו"ר וכיו"ב, ניתן להתיר כיהודי תימן רק כהוראת שעה, כי מדובר **במנהג שנהגו להחמיר**, כפי שבירר וליבן מרן הגר"ע יוסף זצ"ל, במנהג שאין לו יסוד בתלמוד, והוא מנהג בעלמא, והמכשולים רבים. אך אם לא יסכימו לדעתי להתיר, שלפחות יתירו לכל מי שכבר קבעו תאריכי נישואין עד לפסח, ונדחו בגלל הקורונה.

